



<https://doi.org/10.5559/di.28.4.06>

# DOPRINOS MODELA OBITELJSKOGA STRESA U OBJAŠNJENJU RIZIKA ZA ZLOSTAVLJANJE ADOLESCENATA U OBITELJI

Ines REZO

Studijski centar socijalnog rada,  
Pravni fakultet, Zagreb

Miroslav RAJTER

Sveučilište u Zagrebu,  
Ured za istraživanje, Zagreb

Marina AJDUKOVIĆ

Studijski centar socijalnog rada,  
Pravni fakultet, Zagreb

UDK: 316.362.1-055.52-055.62:364.63

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 4. 12. 2018.

Ovaj je rad rezultat projekta "Ekonomske teškoće obitelji, psiho-socijalni problemi i obrazovni ishodi adolescenata u vrijeme ekonomske krize", koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost (IP-2014-09-8546).

Cilj rada bio je provjeriti doprinos ekonomskih poteškoća obitelji, ekonomskoga pritiska, doživljaja stresa i obiteljskoga funkcioniranja u predviđanju rizika za zlostavljanje kod majki hrvatskih adolescenata u okviru Modela obiteljskoga stresa. Analizirani uzorak sastoji se od 722 majke učenika prvih razreda srednjih škola iz središnje Hrvatske. Rezultati analiza pokazali su da niži obrazovni status i nezaposlenost roditelja, viša razina stresa te manja razina bliskosti u obitelji, a viša razina konflikata, značajno i visoko predviđaju veći rizik za zlostavljanje adolescenata kod majki. Pri tome bliskost u obitelji i konflikti imaju djelomičan medijacijski učinak na odnos između ekonomskih poteškoća, ekonomskoga pritiska i doživljaja stresa s rizikom za zlostavljanje. Nalazi rada upućuju na važnost kreiranja programa za roditelje adolescenata koji su rizični za zlostavljanje te na važnost kreiranja intervencija u svrhu smanjenja ekonomskih poteškoća za sve obitelji koje se s tim suočavaju.

Ključne riječi: Model obiteljskoga stresa, ekonomske poteškoće, obiteljski odnosi, rizik za zlostavljanje



Ines Rezo, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet,  
Sveučilište u Zagrebu, Nazorova 51, 10 000 Zagreb, Hrvatska.  
E-mail: [ines.rezo@pravo.hr](mailto:ines.rezo@pravo.hr)

Ekonomska kriza u Hrvatskoj utjecala je na dobrobit obitelji i djece – od nemogućnosti zadovoljavanja osnovnih životnih potreba ili otežana pristupa obrazovanju djece pa do problema narušenih obiteljskih odnosa i osjećaja socijalne isključenosti (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2018). Djeca i mladi posebno su ranjiva skupina u doba ekonomske krize s obzirom na to da ne mogu sami upravljati ekonomskom situacijom, a žive u obiteljima u kojima se povećava rizik od siromaštva i smanjuje pomoć države. Podaci pokazuju (Eurostat, 2018) da 11,6 % djece mlađe od 18 godina živi u uvjetima teške materijalne deprivacije prema podacima za 2016. godinu, a najveće stope rizika od siromaštva kod djece (DZS, 2017) nalaze se u jednoroditeljskim obiteljima (34,0 %) te u obiteljima s troje i više uzdržavane djece (31,7 %).

Kako život u siromaštvu i/ili riziku od siromaštva ostavlja negativne posljedice na sve aspekte života pojedinca, pa tako i društva, usmjerenost istraživača s društvenih područja na ovu problematiku pojačala se. U skladu sa zadnjom ekonomskom krizom koja je zahvatila svijet i Hrvatsku, uz siromaštvo, istraživači se usmjeravaju i na širi pojam ekonomskih poteškoća obitelji koji zahvaća još veći broj obitelji koje su se iznenada našle u nepovoljnijem ekonomskom položaju (npr. Ajduković, Rajter i Rezo, 2018; Conger, Conger i Martin, 2010; Evans i Kim, 2013). Materijalni status najčešće se definira mjera dohotka, ekvivalentnoga dohotka, rizika od siromaštva ili materijalne deprivacije na području socijalne politike, a na području istraživačke psihologije kroz mjerenje socioekonomskoga statusa – obrazovanja, radnoga statusa i visine plaće (za pregled pogledati Bradley i Corwyn, 2002). Primjerice, u radu Ajduković, Rajter i Rezo (2019) analizirana je razlika u doprinosu objektivnih i subjektivnih pokazatelja ekonomskoga položaja, stresa i socijalne podrške za predviđanje rizika za zlostavljanje kod majki s obzirom na rizik od siromaštva definiran propisom o dječjem doplatku. Ovakav pristup daje znanstveni doprinos iz perspektive socijalne politike, ali je temeljni nedostatak taj što ne uzima u obzor složenost koncepta ekonomskoga pritiska niti omogućuje uvid u mehanizam odnosa ekonomskih poteškoća i negativnih posljedica na roditeljstvo i razvoj djeteta. U sklopu istraživanja ekonomskih poteškoća istraživači se, uz navedene mjere, usmjeravaju i na mjere subjektivne percepcije ekonomskoga pritiska u obitelji, koji se odnosi na psihološke manifestacije i odgovore na ekonomske poteškoće obitelji (Leinonen, Solantaus i Punamaki, 2003; Neppl, Senia i Donnellan, 2016). Najčešće je proučavana veza između doživljaja ekonomskoga pritiska i raznih odrednica obitelji i roditeljstva, gdje se pokazuje snažnija povezanost iz-

među doživljaja materijalne situacije sudionika i odrednica njihova roditeljstva, obiteljskoga funkcioniranja ili mentalnoga zdravlja nego kada se materijalna situacija ispituje samo po socioekonomskom statusu (Fröjd, Marttunen, Pelkonen, Von der Pahlen i Kaltiala-Heino, 2006; Lee i Lee, 2016; McConnell, Breitreuz i Savage, 2010; Zilanawala i Pilkauskas, 2012).

U proučavanju konteksta života obitelji s ekonomskim poteškoćama ističe se Model obiteljskoga stresa (Conger, Ge, Elder, Lorenz i Simons, 1994). Ovaj model temeljno dovodi u odnos ekonomske poteškoće obitelji i prilagodbu adolescenata. Pretpostavka modela jest da će izloženost ekonomskim poteškoćama dovesti do ekonomskoga pritiska (poteškoća u nošenju sa zahtjevima) te da zbog toga dolazi do frustracije, ljutnje i drugih emocionalnih stresora kod roditelja. Ovaj emocionalni stres dovest će do pojačanih sukoba u braku i bračne nestabilnosti, ali i do oslabljena kapaciteta za roditeljstvo, što će u konačnici rezultirati lošijom prilagodbom adolescenata. Model obiteljskoga stresa, osim ekonomskoga stresa, obuhvaća i biološke, psihološke i socijalne resurse i rizike koji u kombinaciji sa stresom mogu djelovati na obiteljske odnose.

Istraživanja su potvrdila pretpostavke Modela obiteljskoga stresa, pri čemu su neka istraživanja potvrdila cjelokupan Model u različitim kulturnim okruženjima (npr. Conger i Conger, 2002; Neppi i sur., 2016), a druga istraživanja izravne veze između ekonomskih poteškoća obitelji i ishoda kod djece i adolescenata, poput povezanosti s akademskim neuspjehom djece i adolescenata (Kuterovac-Jagodić, Keresteš i Brković, 2013; Landers-Potts, Wickrama, Simons, Gibbons i Conger, 2015), internaliziranim problemima (Conger i sur., 2002; Seaton i Taylor, 2003), eksternaliziranim problemima (Ajduković i Rajhvac Bulat, 2012; Conger i sur., 1994) i socijalnim razvojem (Conger i sur., 2002; Raboteg-Šarić, Brajša-Žganec i Šakić, 2009).

Istraživanja su potvrdila i neizravne veze u Modelu u različitim kulturama (npr. Conger, Rueter i Elder, 1999; Solantaus, Leinonen i Punamäki, 2004). Primjerice, Conger i suradnici (2002) potvrđuju da ekonomske poteškoće predviđaju ekonomski pritisak koji pojačava doživljaj stresa kod oba roditelja, što zatim povećava razinu međusobnoga konflikta, a smanjuje kohezivnost obitelji. Istraživanja koja proučavaju povezanost stresa s nasilnim odgojnim postupcima neovisno o Modelu obiteljskoga stresa pronalaze snažna uporišta da roditelji koji izvještavaju o većem doživljaju kumulativnoga stresa izvještavaju i o češćoj primjeni nasilnih odgojnih postupaka, odnosno većoj rizičnosti za zlostavljanje djece (Ajduković, Rajhvac Bulat i Sušac, 2018; White, Liu, Nair i Tein, 2015; Taylor, Guterma, Lee i Rathouz, 2009).

U istraživanjima Modela obiteljskoga stresa nasilni roditeljski postupci mjereni su opažanjem interakcija roditelja i

djece (Conger i sur., 1992, 1994; Neppl i sur., 2016) ili upitnicima koji ispituju načine odgajanja djece (npr. Mistry, Biesanz, Taylor, Burchinal i Cox, 2004; Yeung, Linver i Brooks-Gunn, 2002). U okviru proučavanja ovoga modela nije uzet koncept rizičnosti za zlostavljanje djece. Rizičnost za zlostavljanje djeteta predstavlja stvaranje, razvijanje i/ili aktivno promicanje ponašanja, događaja i/ili situacija koje su pod kontrolom roditelja ili staratelja, a koje rezultiraju povredom osobe mlađe od 18 godina (Milner, 1986). U istraživanju rizičnosti za zlostavljanje utvrđen je niz rizičnih čimbenika, poput roditeljske psihopatologije, konzumiranja alkohola i droga, vlastite povijesti zlostavljanja, loših obiteljskih odnosa, partnerskoga nasilja, kao i ekonomske poteškoće obitelji i stres roditelja (npr. Guterman, Lee, Taylor i Rathouz, 2009; Tucker i Rodriguez, 2014). Što se tiče ekonomskih poteškoća, Ajduković i sur. (2019) pokazali su da je 8,7 % majki iz obitelji u niskom riziku od siromaštva u odnosu na čak 20,2 % majki u visokom riziku od siromaštva visoko rizično za zlostavljanje djece.

Koncept rizičnosti za zlostavljanje dobro je istražen kod roditelja mlađe djece, s obzirom na važnost ranoga prepoznavanja i prevencije zlostavljanja djece (za pregled pogledati Stith i sur., 2009). No epidemiološko nacionalno istraživanje nasilja nad djecom u Hrvatskoj (Ajduković, Rimac, Rajter i Sušac, 2013) pokazuje da i među roditeljima adolescenata postoje visoke stope tjelesnoga kažnjavanja (35,7 %) i fizičkoga zlostavljanja (24,0 %), zbog čega je nužno istraživati rizičnost za zlostavljanje i kod roditelja djece adolescentske dobi.

Pojedine veze Modela obiteljskoga stresa provjeravane su i u hrvatskom kontekstu istraživanjem povezanosti ekonomskih poteškoća sa životnim zadovoljstvom adolescenata (Raboteg-Šarić i sur., 2009), s internaliziranim i eksternaliziranim problemima kod adolescenata (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012), kao i povezanosti s emocionalnom i ponašajnom školskom uključenosti djece (Batinić, Bošnjaković i Merkaš, 2018), istraživanjem povezanosti obiteljskih stresora s primjenom nasilnih odgojnih postupaka (Rajter, 2013) te istraživanjima o rizičnim i zaštitnim čimbenicima za djecu i roditelje koji žive u ekonomskim poteškoćama, poput uloge socijalne podrške roditeljima u odnosu između ekonomskih poteškoća i odgojnih postupaka (Ajduković i sur., 2018b; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006); uloge nade, samopoštovanja i socijalne podrške u odnosu doživljenoga ekonomskog pritiska i zadovoljstva životom adolescenata (Brdovčak, Merkaš i Šakić Velić, 2018; Raboteg-Šarić i sur., 2009) te uloge depresivnosti roditelja i roditeljske samoefikasnosti u povezanosti ekonomske prilagodbe obitelji i depresivnosti kod adolescenata (Anđelinović, Vrselja i Merkaš, 2017).

## SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

---

Autori Modela obiteljskoga stresa (u daljnjem tekstu MOS) potiču na daljnja istraživanja Modela u različitim kulturama, kao i njegova potencijalna proširenja ili primjenu novih instrumenata koji će bolje pridonijeti razumijevanju odnosa ekonomskih poteškoća i obiteljskoga funkcioniranja (Conger i sur., 2010). U tu svrhu ovaj rad bavi se provjerom doprinosa ekonomskih poteškoća obitelji, ekonomskoga pritiska, doživljaja stresa i obiteljskoga funkcioniranja u predviđanju rizika za zlostavljanje kod roditelja hrvatskih adolescenata u okviru MOS-a. Očekujemo da će (1) veće ekonomske poteškoće obitelji, viši ekonomski pritisak, veći doživljaj stresa, viša razina konflikata u obitelji, a manji doživljaj bliskosti obitelji, biti povezani s većim rizikom za zlostavljanje adolescenata te da će (2) bliskost obitelji i količina konflikata u obitelji imati djelomičan medijacijski učinak na odnos između ekonomskih poteškoća, ekonomskoga pritiska i doživljaja stresa s rizikom za zlostavljanje adolescenata.

## METODA

---

### Sudionici

Podaci prikazani u ovom radu prikupljeni su u sklopu većega istraživačkog projekta "Ekonomske teškoće obitelji, psihosocijalni problemi i obrazovni ishodi adolescenata u vrijeme ekonomske krize". Istraživanje je provedeno u 6 županija središnje Hrvatske: Grad Zagreb, Zagrebačka, Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Varaždinska i Međimurska županija. Uzorak istraživanja jest dvoetapni neproporcionalno stratificirani klaster-ski uzorak, pri čemu su u prvoj etapi odabrane škole, a u drugoj razredna odjeljenja koja predstavljaju klastere što se u cijelosti uključuju u uzorak. U istraživanju su sudjelovali učeniци odabranih razrednih odjeljenja i njihove majke. Polazeći od cilja i istraživačkih problema, u ovom radu prikazani su samo rezultati koji se odnose na majke.

Majkama svih učenika koji su sudjelovali u istraživanju ( $N = 1169$ ) poslani su odgovarajući upitnici. Ukupno 843 majke (72,11 %) vratile su ispunjene upitnike, no 121 (14,3 %) nije odgovorila na sva pitanja u upitnicima u ovom radu. Konačan uzorak prikazan u ovom radu sastoji se od 722 majke, prikazan u Tablici 1 ( $M_{dob} = 42,81$ ;  $SD_{dob} = 5,343$ ).

Kako bi se provjerilo postojanje razlika između majki koje su odgovorile na sva pitanja u upitniku i onih koje nisu odgovorile, primijenjen je Littleov *Missing Completely at Random Test* (MCAR). Rezultati su pokazali da ne postoje značajne razlike između tih skupina majki ( $\chi^2 = 60,273$ ;  $df = 60$ ,  $p = 0,466$ ), pa je primijenjena *listwise* metoda za isključivanje podataka koji nedostaju.

➤ **TABLICA 1**  
Zastupljenost  
sudionica istraživanja  
po županijama

Županija	N škola	N sudionica	%
Međimurska županija	4	100	13,9
Varaždinska županija	6	156	21,6
Karlovačka županija	5	125	17,3
Sisačko-moslavačka županija	5	128	17,7
Zagrebačka županija	2	42	5,8
Grad Zagreb	7	171	23,7
Ukupno		722	100,0

## Instrumenti

U sklopu Upitnika sociodemografskih podataka prikupljeni su podaci o obrazovnom i radnom statusu roditelja, prosječnom dohotku po članu obitelji i primanju dječjeg doplatka, koji zajednički predstavljaju mjeru ekonomskih poteškoća obitelji. Za obrazovni status roditelja sudionice su označile jedan od ponuđenih odgovora – i za majku i za oca: 1. Nije išla/išao u školu; 2. Nedovršena osnovna škola; 3. Završena osnovna škola; 4. Srednja strukovna škola u trajanju od 3 godine; 5. Četverogodišnja strukovna srednja škola; 6. Gimnazija; 7. Stručni studij, viša ili visoka; 8. Fakultet – diplomski sveučilišni studij; 9. Poslijediplomski studij. Zbog visokih interkorrelacija, u analizama je uzet samo obrazovni status majke. Radni status roditelja mjeren je binarno – radi ili ne radi, također odvojeno za majku i oca, a zatim je kreirana varijabla zaposlenost roditelja na tri stupnja, pri čemu 0 znači da ni jedan roditelj ne radi, 1 označuje da jedan roditelj radi, a 2 da su oba roditelja zaposlena. Prosječni dohodak po članu obitelji naknadno je kreiran tako da se ukupan dohodak kućanstva podijelio s veličinom kućanstva koje su sudionice naznačile. O primanju dječjeg doplatka sudionice su izvijestile odgovorom da ili ne.

U istraživanju su primijenjena dva instrumenta kao mjere ekonomskoga pritiska.

Upitnik materijalne deprivacije (Ajduković, Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016a) kreiran je za potrebe ovog istraživanja na temelju pitanja o materijalnom statusu obitelji koja se temelji na Anketi o siromaštvu koju provodi Državni zavod za statistiku. Sastoji se od četiri čestice na koje su sudionice odgovarale na skali od tri stupnja (1 – nikad, 2 – ponekad i 3 – često ili uvijek): "Kasnimo s plaćanjem najamnine, računa za režije, stambenoga kredita ili potrošačkoga kredita jer nemamo dovoljno novca"; "Možemo priuštiti svim članovima obitelji tjedan dana godišnjeg odmora izvan kuće"; "Možemo si priuštiti obrok koji sadrži meso, piletinu, ribu ili vegetarijanski nadomjestak najmanje svaki drugi dan"; "U mogućnosti smo podmiriti neki neočekivani financijski trošak

(npr. kvar nekog kućanskog aparata)". Ukupni rezultat kreiran je kao zbroj odgovora, pri čemu niži rezultat upućuje na veću materijalnu deprivaciju. Unutarnja pouzdanost skale iznosi  $\alpha = 0,75$ .

Upitnik učinka financijskih poteškoća na odnose u obitelji (Rajhvajn Bulat, Ajduković i Sušac, 2016) sastoji se od četiri čestice, na koje su sudionice odgovarale u skali od 5 stupnjeva (od 1 – nikad do 5 – uvijek): "Zabrinuta sam zbog financijske situacije svoje obitelji"; "Novac je izvor sukoba u mojoj obitelji"; "Članovi moje obitelji razgovaraju o financijskim problemima naše obitelji"; "Odnosi u mojoj obitelji su narušeni zbog problema s novcem". Viši rezultat upućuje na višu razinu utjecaja financijskih poteškoća na obiteljske odnose. Unutarnja pouzdanost skale iznosi  $\alpha = 0,85$ .

Kao mjera stresa kod majki koja prati situacije ekonomskih poteškoća obitelji uzeta su također dva upitnika:

Upitnik suočavanja s ekonomskim teškoćama obitelji (Ajduković, Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016b) kreiran je za potrebe ovog istraživanja, a u ovom radu uzeta je jedna od njegovih podskala pod nazivom Posramljenost zbog financijske situacije. Podskala se sastoji od 3 čestice ("U posljednjih 12 mjeseci ste izbjegavali prijatelje ili članove šire obitelji zbog nedostatka novaca?", "U posljednjih 12 mjeseci ste imali osjećaj da Vas izbjegavaju prijatelji ili članovi šire obitelji zbog Vaših problema s novcem?", "U posljednjih 12 mjeseci ste imali osjećaj posramljenosti pred djecom jer niste imali novca za nešto što im je bilo potrebno?"), na koje su sudionice odgovarale na skali od tri stupnja (1 – nikad, 2 – ponekad, 3 – često), pri čemu viši rezultat označuje veći osjećaj posramljenosti zbog financijske situacije. Unutarnja pouzdanost skale iznosi  $\alpha = 0,77$ .

Upitnik svakodnevnoga stresa i doživljenih stresora (Ajduković, Rajter i Sušac, 2011) prilagođen je za ovo istraživanje i mjeri izloženost majki stresnim događajima. Uzete su tri čestice koje mjere (1) procjenu prisutnosti stresa kod majki: "Koliko je stres prisutan u Vašem svakodnevnom životu u protekloj godini", na skali od 1 – uopće nije prisutan do 5 – stalno je prisutan; (2) procjenu uznemirenosti zbog stresa: "Koliko Vas prisutnost stresa u svakodnevnom životu uznemiruje?", na skali od 1 – nimalo do 5 – izrazito; te (3) procjenu uspješnosti nošenja sa stresom: "Kako se nosite sa stresom u svakodnevnom životu?" na skali od 1 – izrazito neuspješno do 5 – izrazito uspješno.

Skala obiteljskoga funkcioniranja (ICPS; Noller, 1988) sastoji se od 30 čestica koje na tri podskale mjere bliskost u obitelji, obiteljske konflikte i roditeljski stil. U ovom istraživanju uzete su dvije podskale s 22 čestice – podskala bliskosti u obitelji, koja mjeri količinu osjećaja bliskosti, dijeljenja osob-

nih doživljaja te otvorenosti u komunikaciji unutar obitelji, te podskala konflikata, koja mjeri razinu nerazumijevanja i poteškoća u rješavanju problema unutar obitelji. Sudionice su odgovarale na skali od 1 – uopće se ne slažem do 6 – u potpunosti se slažem, a ukupan rezultat po podskalama definiran je kao zbroj tvrdnji na pojedinoj podskali. Podskala bliskosti pokazuje visoku pouzdanost od  $\alpha = 0,92$ , a podskala konflikata zadovoljavajuću pouzdanost od  $\alpha = 0,77$ , što je u skladu s pouzdanostima dobivenim u autorovu istraživanju, gdje je podskala bliskosti imala pouzdanost također  $\alpha = 0,92$ , a podskala konflikata  $\alpha = 0,82$ .

Na kraju, kao kriterijska varijabla uzet je Inventar rizičnosti za zlostavljanje (*Child Abuse Potential Inventory* – CAPI; Milner, 1986), koji mjeri rizičnost za zlostavljanje djeteta na 77 čestica koje mjere razne aspekte roditeljske psihološke prilagodbe i odnosa s drugima, a sudionice odgovaraju na čestice sa "Slažem se" ili "Ne slažem se". Rezultat predstavlja utežanu linearnu kombinaciju, a teoretski rezultat može varirati od 0 do 486, pri čemu viši rezultat upućuje na veću rizičnost za zlostavljanje djece. Unutarnja pouzdanost skale iznosi  $\alpha = 0,91$ , slično kao u međunarodnim i nacionalnim istraživanjima (Milner i Crouch, 2012; Pećnik, 2003).

## Postupak

Istraživanje se provodilo od veljače do svibnja 2016. godine. Prije provedbe istraživanja istraživači su održali roditeljske sastanke u odabranim školama, gdje su informirali roditelje o istraživanju i pozvali majke da sudjeluju u istraživanju. Roditeljima koji nisu sudjelovali na roditeljskim sastancima poslana su pisane informacije o istraživanju, kao i poziv za sudjelovanje. Majke su ispunile upitnike kod kuće te ih poslale u školu.

Odlučeno je da samo majke sudjeluju u istraživanju zbog dosadašnjega istraživačkog iskustva, koje pokazuje da, kada se traži roditelje da sudjeluju u istraživanju, uglavnom su majke te koje ispunjavaju upitnik. To se vidi i u međunarodnim nacionalnim istraživanjima (npr. McConnell i sur., 2010).

Prije provedbe istraživanja dobiveno je odobrenje Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske te Etičkog odbora Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

## REZULTATI

---

Strategija analize podataka zasnovana je na medijacijskoj analizi. U prvom koraku analiza prikazani su deskriptivni podaci za uzete varijable te su izračunane korelacije među varijablama. Zatim je napravljena medijacijska analiza da bi se utvrdili direktni i indirektni efekti ekonomskih poteškoća, pritiska i stresa na rizičnost za zlostavljanje, koristeći se obiteljskim odnosima kao medijatorskim varijablama.



## Deskriptivne analize

U Tablici 2 nalaze se deskriptivni pokazatelji za kontinuirane varijable, dok se u Tablici 3 nalaze apsolutne i relativne frekvencije za kategorijalne varijable.

Varijabla	N	Min	Max	M	SD	C	Q1	Q3
Rizičnost za zlostavljanje	722	3,00	412,00	113,50	84,800	50,00	50,00	157,00
Obrazovni status majke	722	1,00	9,00	4,97	1,597	4,00	4,00	5,00
Prihod po članu kućanstva	722	107,14	6666,67	1938,91	1070,919	1200,00	1200,00	2400,00
Materijalna deprivacija	722	4,00	12,00	9,75	1,908	8,00	8,00	11,00
Učinak financijskih poteškoća na odnose u obitelji	722	5,00	30,00	14,71	4,899	11,00	11,00	18,00
Prisutnost stresa	720	1,00	5,00	3,29	1,117	3,00	3,00	4,00
Uznemirenost zbog stresa	722	1,00	5,00	3,16	1,109	2,00	2,00	4,00
Uspješnost nošenja sa stresom	722	1,00	5,00	3,62	0,951	3,00	3,00	4,00
Posramljenost zbog financijske situacije	722	3,00	9,00	3,86	1,345	3,00	3,00	4,00
Bliskost u obitelji	722	13,00	72,00	59,84	9,726	55,00	55,00	67,00
Obiteljski konflikti	722	10,00	56,00	28,05	8,489	22,00	22,00	34,00

**TABLETA 2**  
Rezultati deskriptivne analize za kontinuirane varijable

**TABLETA 3**  
Frekvencije rezultata za obrazovni status majke, zaposlenost roditelja te primanje dječjega doplatka

Varijabla	Kategorija	N	%
Obrazovni status majke	Nije išla u školu	6	0,8
	Nedovršena osnovna škola	10	1,4
	Završena osnovna škola	96	13,3
	Trogodišnja srednja strukovna škola	185	25,6
	Četverogodišnja strukovna srednja škola	257	35,6
	Gimnazija	24	3,3
	Stručni studij, viša ili visoka škola	57	7,9
	Fakultet – diplomski sveučilišni studij	80	11,1
	Poslijediplomski studij	7	1,0
	Ukupno	722	100,0
Zaposlenost roditelja	Nitko	79	10,9
	Jedan roditelj	245	33,9
	Oba roditelja	398	55,1
	Ukupno	722	100,0
Dječji doplatak	Ne	417	57,8
	Da	305	42,2
	Ukupno	722	100,0

Rezultati analiza pokazuju da je većina sudionica u uzorku završila srednju školu, da u većini obitelji oba roditelja rade te da dječji doplatak prima tek nešto manje od polovice obitelji u uzorku. Analiza prihoda pokazala je da obitelji u prosjeku primaju oko 2000 kn po članu mjesečno. Ovaj rezultat treba gledati u kontekstu konstrukcije varijable, koja, među ostalim, pokazuje asimetričnost. Kada se umjesto aritmetičke sredine gleda medijan, 50 % obitelji ima prihode po članu 1200 kn i niže. Sudionice izražavaju prisutnost stresa i uznemirenost stresom malo iznad teorijskoga prosjeka skale te na

➔ TABLICA 4  
Analiza korelacija  
među varijablama  
(N = 722)

isti način procjenjuju i vlastitu uspješnost nošenja sa stresom.  
U Tablici 4 prikazane su interkorelacije varijabli u modelu.

Br. Varijabla	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1 Rizičnost za zlostavljanje	1												
2 Obrazovni status majke	-0,175**	1											
3 Zaposlenost roditelja	-0,184**	0,359**	1										
4 Prihod po članu kućanstva	-0,228**	0,560**	0,427**	1									
5 Dječji doplatak	0,156**	-0,408**	-0,435**	-0,537**	1								
6 Materijalna deprivacija	-0,365**	0,369**	0,340**	0,527**	-0,358**	1							
7 Učinak financijskih poteškoća na odnose u obitelji	0,502**	-0,174**	-0,209**	0,371**	0,217**	-0,640**	1						
8 Prisutnost stresa	0,461**	0,097**	0,071	0,013	-0,079*	-0,186**	0,419**	1					
9 Uznemirenost zbog stresa	0,493**	0,083*	0,010	-0,020	-0,070	-0,199**	0,448**	0,792**	1				
10 Uspješnost nošenja sa stresom	-0,222**	0,011	-0,033	0,003	0,039	0,034	-0,130**	-0,132**	-0,187**	1			
11 Posramljenost zbog financijske situacije	0,486**	-0,217**	-0,213**	-0,306**	0,214**	-0,597**	0,629**	0,316**	0,328**	-0,109**	1		
12 Bliskost u obitelji	-0,518**	-0,016	-0,003	0,058	-0,001	0,162**	-0,306**	-0,270**	-0,273**	0,218**	-0,245**	1	
13 Obiteljski konflikti	0,582**	-0,086*	-0,036	-0,152**	0,050	-0,169**	0,390**	0,333**	0,359**	-0,199**	0,299**	-0,556**	1

Napomena: \* $p < 0,05$ ; \*\* $p < 0,01$

Analiza korelacija pokazuje da su sve varijable povezane s rizičnosti za zlostavljanje u očekivanom smjeru. Zanimljivo je uočiti da varijabla "Posramljenost zbog financijske situacije" jedina ima statistički značajne povezanosti sa svim drugim varijablama. Varijable koje se odnose na odnose u obitelji imaju niske ili vrlo niske korelacije s varijablama ekonomskih poteškoća, dok su s varijablama koje se odnose na ekonomski pritisak i stres u nešto višim korelacijama. Kako su varijable "Pristutnost stresa" i "Uznemirenost stresom" u vrlo visokoj korelaciji, u regresijsku analizu uzeta je samo varijabla "Uznemirenost stresom" koja pokazuje višu korelaciju s kriterijem.

## Analiza povezanosti ekonomskoga pritiska i obiteljskih odnosa s rizikom za zlostavljanje

Kako bismo ispitali prediktivni kapacitet varijabli ekonomskoga pritiska i obiteljskih odnosa, provedena je hijerarhijska regresijska analiza u četiri koraka (Tablica 5). U prvom koraku analize kao prediktorske varijable uvedeni su objektivni indikatori ekonomskih poteškoća. U drugom koraku uvedeni su indikatori ekonomskoga pritiska, u trećem varijable koje se odnose na stres, a u četvrtom koraku varijable obiteljskih odnosa.

● **TABLICA 5**  
Hijerarhijska  
regresijska analiza za  
predviđanje rizičnosti  
za zlostavljanje kod  
majki

Naziv bloka	Varijabla	$r_{pk}$	vif	Korak			
				1	2	3	4
Objektivni indikatori ekonomskih poteškoća	Obrazovni status majke	-0,175**	1,579	-0,051	-0,077	-0,091*	-0,084**
	Zaposlenost roditelja	-0,184**	1,362	-0,096*	-0,061	-0,064	-0,082**
	Prihod po članu kućanstva	-0,228**	2,083	-0,153**	0,034	0,001	0,027
	Dječji doplatak	0,156**	1,560	0,011	0,002	0,041	0,046
Indikatori ekonomskog pritiska	Materijalna deprivacija	-0,365**	2,391		-0,036	0,016	-0,040
	Učinak financijskih poteškoća na odnose u obitelji	0,502**	2,493		0,465**	0,166**	0,039
Stres	Uznemirenost zbog stresa	0,493**	1,422			0,337**	0,253**
	Uspješnost nošenja sa stresom	-0,222**	1,080			-0,115**	-0,048
	Posramljenost zbog financijske situacije	0,486**	1,911			0,227**	0,175**
Varijable obiteljskih odnosa	Bliskost u obitelji	-0,518**	1,514				-0,230**
	Obiteljski konflikti	0,582**	1,677				0,272**
	R			0,251	0,513	0,643	0,750
	R <sup>2</sup>			0,063	0,264	0,413	0,562
	$\Delta R^2$			0,063**	0,200**	0,149**	0,149**
	R <sup>2</sup> <sub>corr</sub>			0,058	0,257	0,406	0,556

Napomena: Vrijednosti po koracima su  $\beta$  ponderi; \*  $p < 0,05$ ; \*\*  $p < 0,01$

Rezultati hijerarhijske regresijske analize pokazuju da se ukupnim modelom može objasniti visokih 55,6 % varijance rizičnosti za zlostavljanje. U prvom koraku model objašnjava 5,8 % varijance kriterija kroz varijable zaposlenosti roditelja i

prihoda po članu kućanstva koje upućuju na ekonomske poteškoće. Njihovo se značenje gubi uvođenjem percepcije učinka financijskih poteškoća na odnose u obitelji u drugom koraku. U trećem koraku sve odabrane varijable stresa majki značajno predviđaju rizičnost za zlostavljanje kod majki, kao i varijable obiteljskih odnosa dodane u četvrtom koraku analize. U konačnici, model pokazuje da niži obrazovni status majke i nezaposlenost roditelja, veća razina majčine uznemirenosti zbog stresa i posramljenosti zbog financijske situacije, manja razina bliskosti i veća razina obiteljskih konflikata predviđaju viši rizik za zlostavljanje adolescenata.

## Provjera postavki parcijalnoga Modela obiteljskoga stresa

Kako bi se procijenio medijacijski efekt varijabli koje se odnose na obiteljski odnos, najprije je kreirana nova varijabla Kumulativnoga ekonomskog pritiska upotrebom regresijske jednadžbe za standardizirane rezultate iz koraka 3 hijerarhijske regresijske analize, prikazane u prethodnom poglavlju. Ova varijabla predstavlja kumulativni pritisak koji čine ekonomske poteškoće i ekonomski pritisak te procjena stresa. S obzirom na to da je predmet ove analize provjera teorijskoga modela varijabli koje se odnose na obiteljske odnose i rizik za zlostavljanje, standardizirane su na z-vrijednosti, čime se postiže da su rezultati analize izraženi u terminima beta-pondera. U Tablici 6 prikazani su rezultati regresijskoga modela ovako kreiranih varijabli.

↻ TABLICA 6  
Regresijska analiza za predviđanje rizika za zlostavljanje na temelju kumulativnoga ekonomskog pritiska i odnosa u obitelji

Varijabla	$\beta$	$p$
Bliskost u obitelji	-0,220	0,000
Obiteljski konflikti	0,258	0,000
Kumulativni ekonomski pritisak	0,453	0,000
$R$	0,745	
$R^2$	0,556	

Regresijska analiza koja je prikazana ne donosi mnogo informacija u odnosu na regresijsku analizu iz prethodnoga poglavlja, jer je riječ o istim varijablama, ali predstavlja mogućnost za analizu direktnih i indirektnih efekata koji su prikazani u Tablici 7.

↻ TABLICA 7  
Efekt kumulativnoga ekonomskog pritiska za predviđanje rizika za zlostavljanje

Efekt	Vrijednost	CI 95 % (Lo-Hi)
Totalni efekt	0,643	0,587-0,699
Direktni efekt	0,453	0,398-0,508
Indirektni efekt	0,190	0,153-0,223

Analiza pokazuje značajne efekte i na direktnoj i na indirektnoj razini, odnosno ukupan efekt ekonomskoga pritiska

na rizičnost za zlostavljanje većinom je izravan, a manjim je dijelom posredovan preko varijabli obiteljskog odnosa. Kako bi se utvrdio doprinos pojedinačnih varijabli obiteljskog odnosa u medijaciji, provedena je analiza Sobelovim testom te je dobiveno da obje varijable imaju statistički značajan efekt. Pri tome Bliskost u obitelji ima nešto niži efekt (0,075;  $Z = 5,819$ ;  $p < 0,001$ ) od Obiteljskih konflikata (0,115;  $Z = 6,945$ ;  $p < 0,001$ ). Provedene analize upućuju na to da je povezanost ekonomskih prilika s roditeljskim kapacitetom vrlo visoka, ali isto tako da postoji prelijevanje ekonomskoga stresa na razne aspekte života povezane s roditeljstvom.

## RASPRAVA

---

U ovom radu istražili smo povezanost rizika za zlostavljanje adolescenata s ekonomskim poteškoćama obitelji, ekonomskim pritiskom, doživljajem stresa, razinom konflikata u obitelji te doživljajem bliskosti obitelji pod okriljem MOS-a (Conger i sur., 1994). Rezultati odgovaraju prethodnim istraživanjima MOS-a, u kojima je dobiveno da ekonomske poteškoće preko ekonomskoga pritiska povećavaju stres kod roditelja, što dalje dovodi do povećanja konflikata u obitelji, koji se zatim prelijevaju i na nasilne roditeljske postupke prema djeci (npr., Conger i sur., 1999; Conger i sur., 2002; Parke i sur., 2004; Solantaus i sur., 2004). U ovom istraživanju dobiveno je da niži obrazovni status i nezaposlenost roditelja, viša razina prisutnosti stresa i posramljenosti zbog financijske situacije, kao i manja razina bliskosti u obitelji, a viša razina obiteljskih konflikata, predviđaju veći rizik za zlostavljanje adolescenata kod majki. Pokazan je i djelomičan medijacijski učinak bliskosti u obitelji i obiteljskih konflikata na odnos između ekonomskih poteškoća, ekonomskoga pritiska i doživljaja stresa s rizikom za zlostavljanje adolescenata.

Ekonomske poteškoće i ekonomski pritisak ključna su polazišta MOS-a, različita operacionalizacija kojega predstavlja poseban doprinos ovoga modela u kontekstu dotadašnjeg istraživanja siromaštva i ekonomskih poteškoća (Conger i sur., 2010). U ovom istraživanju ekonomske poteškoće operacionalizirane su kroz objektivne mjere obrazovnoga i radnoga statusa roditelja, prosječnoga dohotka po članu kućanstva i primanja dječjeg doplatka, a ekonomski pritisak kroz mjere materijalne deprivacije i učinka financijskih poteškoća na odnose u obitelji. Od mjera ekonomskih poteškoća, pojedinačan doprinos objašnjenju rizika za zlostavljanje adolescenata imaju obrazovni i radni status roditelja, što je u skladu s prethodnim istraživanjima (Cadzow, Armstrong i Fraser, 1999; Merritt, 2009; Murphey i Braner, 2000), dok se doprinos mjera ekonomskoga pritiska gubi u zadnjem koraku hijerarhijske

regresijske analize, što pokazuje da povezanost ekonomskoga pritiska s rizikom za zlostavljanje ide posredujućim putem kroz varijable obiteljskoga funkcioniranja. Isto je potvrđeno u dosadašnjim istraživanjima MOS-a (Conger i Conger, 2002; Conger i sur., 2002). Doprinos istraživanja MOS-a konceptualizaciji i mjerenjima ekonomskih poteškoća i ekonomskoga pritiska u skladu je s novijim pokretom u psihologiji pod nazivom "Stop Skipping Class", koji zagovara stalno uključivanje socioekonomskih obilježja sudionika istraživanja pri uzorkovanju, analizama te objavljivanju znanstvenih radova, kako bi se u istraživanja uključili sudionici različitoga ekonomskog statusa te tako omogućili reprezentativniji zaključci o raznim istraživačkim temama (Clay, 2015). Osim osnovnih socioekonomskih pokazatelja, prikupljanje kojih zagovara ovaj pokret, istraživači na području istraživanja Modela obiteljskoga stresa pokazali su da je uz te mjere važno uključiti i mjere ekonomskoga pritiska, koje pokazuju više povezanosti s odrednicama roditeljstva, obiteljskog funkcioniranja ili mentalnoga zdravlja članova obitelji (Fröjd i sur., 2006; Leinonen i sur., 2003; Neppl i sur., 2016).

U ovom istraživanju viša je razina stresa kod majki povezana s višim rizikom za zlostavljanje adolescenata, što je u skladu s istraživanjima Modela obiteljskoga stresa (Conger i sur., 2010; Wadsworth, Raviv, Compas i Connor-Smith, 2005), ali i s nizom drugih istraživanja koja su se bavila povezanošću stresa i rizika za zlostavljanje adolescenata neovisno o ekonomskim poteškoćama, koja dosljedno pokazuju da je rizik za zlostavljanje djece povezan s većim brojem stresnih događaja, većim doživljajem stresa i roditeljskim stresom (Guterman i sur., 2009; Taylor i sur., 2009; Tucker i Rodriguez, 2014). Majke koje procjenjuju da je učinak stresa izraženiji u njihovom životu pokazuju veći rizik za zlostavljanje svoje djece. Moguće je da svakodnevne životne okolnosti, otežane doživljavanjem ekonomskih poteškoća i ekonomskoga pritiska, dovode do više razine stresa, što nadalje smanjuje njihove roditeljske kapacitete, posebice kada su djeca u razvojno osjetljivom razdoblju adolescencije (Ajduković i sur., 2018b). Moguće je i to da doživljaj stresa kod majki u svojoj podlozi ima druge procese na razini pojedinca, poput povećane osjetljivosti ili depresije (Milner, 2003; Tucker i Rodriguez, 2014), koje nismo kontrolirali u ovom istraživanju, a bilo bi korisno istražiti u daljnjim istraživanjima.

Obiteljsko funkcioniranje u okolnostima ekonomskih poteškoća prema navedenim nalazima upućuje na to da niža bliskost u obiteljima, a viša razina konflikata, predviđaju višu razinu rizika za zlostavljanje te da bliskost i konflikti imaju djelomičnu medijacijsku ulogu u povezanosti rizika za zlo-

stavljanje s kumulativnim ekonomskim pritiskom. Navedeno je također u skladu s istraživanjima unutar MOS-a, koja pokazuju da ekonomska situacija obitelji ima posredan učinak na narušene odnose između roditelja i djece upravo preko konflikata i smanjene bliskosti partnera (npr. Gershoff, 2002). Dodatno, istraživači na ovom području utvrdili su i recipročne veze navedenih konstrukata, u kojima narušeni odnosi između roditelja i djece dugoročno dodatno potiču stres kod roditelja i slabe njihove kapacitete da se nose s ekonomskim problemima, što upućuje na višesmjernu povezanosti i međuzavisnost pojedinačnih obiteljskih procesa u situaciji ekonomske nesigurnosti (Cui, Donnellan i Conger, 2007; Nelson, O'Brien, Blankson, Calkins i Keane, 2009).

Na tragu toga nalazi o čimbenicima koji pridonose objašnjenju rizika za zlostavljanje u široj slici dopunjuju i generalnu priču o odnosima u obitelji s adolescentima. Naime, adolescencija je razvojno razdoblje u kojem roditelji i mladi doživljavaju promjene u međusobnom odnosu u kontekstu socijalnog, emocionalnog i kognitivnog razvoja adolescenata (Steinberg i Silk, 2002). Roditelji adolescenata doživljavaju više razine depresivnosti i anksioznosti, niže zadovoljstvo roditeljstvom i životom, niže samopoštovanje i manje povjerenje u vlastitu kompetentnost od roditelja mlađe djece (Deković, 1999). Čini se da se u podlozi takvih ishoda kod roditelja nalazi više čimbenika koji utječu jedni na druge. Istraživači naglašavaju činjenicu da adolescencija nosi razvojne potrebe za povećanjem autonomije i doživljaja vlastite kompetentnosti, kao i potrebe za deidealizacijom roditelja, što stavlja povećane zahtjeve pred roditelje i povećava razinu konflikata između roditelja i mladih (Crean, 2008; Fanti, Henrich, Brookmeyer i Kuperminc, 2008). Produbljuvanjem znanja o mogućim dodatnim antecedentima konflikata i nasilnih odgojnih postupaka, poput ekonomskih poteškoća, ekonomskoga pritiska i stresa roditelja, možemo povećati i korpus znanja o obiteljskom funkcioniranju i kreirati programe koji će biti sveobuhvatniji i korisniji za roditelje i adolescente kojima su potrebni.

Ovo istraživanje ima nekoliko ograničenja. Transverzalna priroda istraživanja ne dopušta uzročno-posljedične zaključke o odnosu odabranih prediktora, medijatora i kriterija. Pri tome je moguće, i svakako bi bilo zanimljivo ispitati, kako konflikti i smanjena bliskost u obitelji kao predloženi medijator u ovom istraživanju stvaraju povratnu spregu s doživljajem ekonomskoga pritiska i stresa kod roditelja u predviđanju rizika za zlostavljanje adolescenata. Upotrijebljena je metoda samoiskaza, koja omogućuje socijalno poželjno odgovaranje, pogotovo na društveno osjetljive teme financijskoga sta-

tusa i rizičnosti za zlostavljanje djece. Iako istraživanje počiva na temeljima MOS-a, nisu uključeni svi elementi modela, poput prilagodbe adolescenata, što bi omogućilo potpuniju provjeru Modela obiteljskoga stresa na hrvatskom uzorku. Unatoč ograničenjima, istraživanje pridonosi potvrdi dijela MOS-a na hrvatskom uzorku, kao i istraživanjem rizika za zlostavljanje adolescenata kao rijetko ispitivane kriterijske varijable. Uz to, jedinstven doprinos rada odnosi se i na kreiranje kompozitne varijable kumulativnoga ekonomskog pritiska te na provjeru medijacijske komponente obiteljskih odnosa u okviru MOS-a.

Zaključno, život u ekonomskim poteškoćama, s višom razinom stresa i obiteljskih konflikata, a manjom razinom bliskosti u obitelji, predviđa veći rizik za zlostavljanje adolescenata kod majki. Pri tome bliskost u obitelji i obiteljski konflikti posreduju u odnosu ekonomskih poteškoća, ekonomskoga pritiska i doživljaja stresa s rizikom za zlostavljanje adolescenata.

Nalazi istraživanja impliciraju važnost kreiranja programa za roditelje adolescenata koji su u riziku za zlostavljanje. Trebali bi se usmjeriti na poticanje adekvatnih načina suočavanja sa stresom, upravljanje sukobima te na roditeljske vještine koje potiču bliskost u obitelji, unatoč otežanim životnim okolnostima. Osim programa koji ciljaju na ojačavanje psiholoških aspekata pojedinaca koji žive u ekonomskim poteškoćama, nužne su i aktivne promjene na području socijalnih politika koje se bave ekonomskim poteškoćama, zaštitom i dobrobiti mladih, kako bi se kreirale odgovarajuće intervencije u svrhu smanjenja ekonomskih poteškoća za sve obitelji koje se s njima suočavaju.

## LITERATURA

---

Ajdković, M., Družić Ljubotina, O. i Kletečki Radović, M. (2016a). *Upitnik materijalne deprivacije*. Neobjavljeni materijal.

Ajdković, M., Družić Ljubotina, O. i Kletečki Radović, M. (2016b). *Upitnik suočavanja s ekonomskim teškoćama obitelji*. Neobjavljeni materijal.

Ajdković, M. i Rajhvajn Bulat, L. (2012). Doživljaj financijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca. *Revija za socijalnu politiku*, 19(3), 233–253. <https://doi.org/10.3935/rsp.v19i3.1075>

Ajdković, M., Rajhvajn Bulat, L. i Sušac, N. (2018a). The internalising and externalising problems of adolescents in Croatia: Socio-demographic and family victimisation factors. *International Journal of Social Welfare*, 27(1), 88–100. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12284>

Ajdković, M., Rajter, M. i Rezo, I. (2018b). Individual and contextual factors for the child abuse potential of Croatian mothers: The role of social support in times of economic hardship. *Child Abuse & Neglect*, 78, 60–70. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.01.008>

Ajdković, M., Rajter, M. i Rezo, I. (2019). Obiteljski odnosi i roditeljstvo u obiteljima različitog prihoda: kako je život u visokom rizi-



ku od siromaštva povezan s funkcioniranjem obitelji adolescenata? *Revija za socijalnu politiku*, 26(1), 69–94. <https://doi.org/10.3935/rsp.v26i1.1602>

Ajduković, M., Rajter, M. i Sušac, N. (2011). *Upitnik svakodnevnog stresa i doživljenih stresora*. Neobjavljeni materijal.

Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M. i Sušac, N. (2013). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 367–412. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/96677>

Anđelinović, M., Vrselja, I. i Merkaš, M. (2017). Uloga depresivnosti roditelja i roditeljske samoefikasnosti u povezanosti ekonomske prilagodbe i depresivnosti adolescenata. *Psiholozijske teme*, 26(3), 627–648. <https://doi.org/10.31820/pt.26.3.7>

Batinić, L., Bošnjaković, J. i Merkaš, M. (2018). Uloga roditeljskog kažnjavanja u povezanosti ekonomske prilagodbe i dječje školske uključenosti. *Psiholozijske teme*, 27(2), 245–265. <https://doi.org/10.31820/pt.27.2.6>

Bradley, R. H. i Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, 53, 371–399. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135233>

Brdovčak, B., Merkaš, M. i Šakić Velić, M. (2018). Uloga nade i samopoštovanja u odnosu ekonomskoga pritiska i zadovoljstva životom adolescenata. *Društvena istraživanja*, 27(1), 87–108. <https://doi.org/10.5559/di.27.1.05>

Cadzow, S. P., Armstrong, K. L. i Fraser, J. A. (1999). Stressed parents with infants: Reassessing physical abuse risk factors. *Child Abuse & Neglect*, 23(9), 845–853. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(99\)00063-0](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(99)00063-0)

Clay, R. A. (2015). Fighting poverty. *Monitor on Psychology*, 46. Dostupno na <http://www.apa.org/monitor/2015/07-08/cover-poverty.aspx>

Conger, R. D. i Conger, K. J. (2002). Resilience in Midwestern families: Selected findings from the first decade of a prospective, longitudinal study. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 361–373. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00361.x>

Conger, R. D., Conger, K. J. i Martin, M. J. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 685–704. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00725.x>

Conger, R. D., Conger, K. J., Elder Jr, G. H., Lorenz, F. O., Simons, R. L. i Whitbeck, L. B. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development*, 63(3), 526–541. <https://doi.org/10.2307/1131344>

Conger, R. D., Ge, X., Elder, G. H., Lorenz, F. O. i Simons, R. L. (1994). Economic stress, coercive family process, and developmental problems of adolescents. *Child Development*, 65(2), 541–561. <https://doi.org/10.2307/1131401>

Conger, R. D., Rueter, M. A. i Elder Jr, G. H. (1999). Couple resilience to economic pressure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(1), 54–71. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.1.54>

Conger, R. D., Wallace, L. E., Sun, Y., Simons, R. L., McLoyd, V. C. i Brody, G. H. (2002). Economic pressure in African American families:

A replication and extension of the family stress model. *Developmental Psychology*, 38(2), 179–193. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.2.179>

Crean, H. F. (2008). Conflict in the Latino parent-youth dyad: The role of emotional support from the opposite parent. *Journal of Family Psychology*, 22(3), 484–493. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.3.484>

Cui, M., Donnellan, M. B. i Conger, R. D. (2007). Reciprocal influences between parents' marital problems and adolescent internalizing and externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 43(6), 1544–1552. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.6.1544>

Deković, M. (1999). Risk and protective factors in the development of problem behavior during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(6), 667–685. <https://doi.org/10.1023/A:1021635516758>

Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. i Kletečki Radović, M. (2018). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 243–276. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.185>

Državni zavod za statistiku (2017). *Statistički ljetopis*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Eurostat (2018). *Income and living conditions database*. Dostupno na <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Evans, G. W. i Kim, P. (2013). Childhood poverty, chronic stress, self-regulation, and coping. *Child Development Perspectives*, 7(1), 43–48. <https://doi.org/10.1111/cdep.12013>

Fröjd, S., Marttunen, M., Pelkonen, M., Von der Pahlen, B. i Kaltiala-Heino, R. (2006). Perceived financial difficulties and maladjustment outcomes in adolescence. *The European Journal of Public Health*, 16(5), 542–548. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckl012>

Gershoff, E. T. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128(4), 539–579. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.4.539>

Guterman, N. B., Lee, S. J., Taylor, C. A. i Rathouz, P. J. (2009). Parental perceptions of neighborhood processes, stress, personal control, and risk for physical child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 33(12), 897–906. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.09.008>

Fanti, K. A., Henrich, C. C., Brookmeyer, K. A. i Kuperminc, G. P. (2008). Toward a transactional model of parent-adolescent relationship quality and adolescent psychological adjustment. *Journal of Early Adolescence*, 28(2), 252–276. <https://doi.org/10.1177/0272431607312766>

Kuterovac Jagodić, G., Keresteš, G. i Brković, I. (2013). Osobni, obiteljski i okolinski prediktori školskoga uspjeha: Provjera moderatorske uloge odrastanja u ratom različito pogođenim područjima Hrvatske. *Psiholgijske teme*, 22(1), 1–28. Dostupno na [https://hrcaac.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=148409](https://hrcaac.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=148409)

Landers-Potts, M., Wickrama, K., Simons, L. G., Gibbons, F. i Conger, R. (2015). An extension and moderational analysis of the family stress model. *Family Relations*, 64(2), 233–248. <https://doi.org/10.1111/fare.12117>

Lee, J. S. i Lee, K. (2016). Material hardships and social support among Australian families with children. *Journal of Child and Family Studies*, 25(5), 1539–1549. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0327-z>

Leinonen, J. A., Solantaus, T. S. i Punamaki, R. L. (2003). Social support and the quality of parenting under economic pressure and workload in Finland: The role of family structure and parental gender. *Journal of Family Psychology*, 17(3), 409–418. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.3.409>

McConnell, D., Breitkreuz, R. i Savage, A. (2010). From financial hardship to child difficulties: Main and moderating effects of perceived social support. *Child: Care, Health and Development*, 37(5), 679–691. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2010.01185.x>

Merritt, D. H. (2009). Child abuse potential: Correlates with child maltreatment rates and structural measures of neighborhoods. *Children and Youth Services Review*, 31(8), 927–934. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.04.009>

Milner, J. S. (1986). *The Child Abuse Potential Inventory: Manual*. (2nd ed.). Webster, NC: Psytec.

Milner, J. S. i Crouch, J. (2012). Psychometric characteristics of translated versions of the Child Abuse Potential Inventory. *Psychology of Violence*, 2(3), 239–259. <https://doi.org/10.1037/a0026957>

Mistry, R. S., Biesanz, J. C., Taylor, L. C., Burchinal, M. i Cox, M. J. (2004). Family income and its relation to preschool children's adjustment for families in the NICHD Study of Early Child Care. *Developmental Psychology*, 40(5), 727–745. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.5.727>

Murphey, D. A. i Braner, M. (2000). Linking child maltreatment retrospectively to birth and home visit records: An initial examination. *Child Welfare*, 79(6), 711–728.

Nelson, J. A., O'Brien, M., Blankson, A. N., Calkins, S. D. i Keane, S. P. (2009). Family stress and parental responses to children's negative emotions: Tests of the spillover, crossover, and compensatory hypotheses. *Journal of Family Psychology*, 23(5), 671–679. <https://doi.org/10.1037/a0015977>

Neppl, T. K., Senia, J. M. i Donnellan, M. B. (2016). Effects of economic hardship: Testing the family stress model over time. *Journal of Family Psychology*, 30(1), 12–21. <https://doi.org/10.1037/fam0000168>

Noller, P. (1988). *ICPS family functioning scales*. University of Queensland. <https://doi.org/10.1037/t26345-000>

Parke, R. D., Coltrane, S., Duffy, S., Buriel, R., Dennis, J., Powers, J., ... i Widaman, K. F. (2004). Economic stress, parenting, and child adjustment in Mexican American and European American families. *Child Development*, 75(6), 1632–1656. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00807.x>

Pečnik, N. (2003). "Inventar rizičnosti za zlostavljanje djeteta": Prikaz instrumenta i njegove validacije u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 10(2), 211–228. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/3513>

Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A. i Šakić, M. (2009). Life satisfaction in adolescents: The effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationship. *Društvena istraživanja*, 18(3), 547–564. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/39007>

Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006). Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja*, 15(6), 961–985. Dostupno na <https://hrcaak.srce.hr/18343>

Rajhvajn Bulat, L., Ajduković, M. i Sušac, N. (2016). *Upitnik učinka financijskih poteškoća na odnose u obitelji*. Neobjavljeni materijal.

Rajter, M. (2013). *Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktori roditeljskog nasilja nad djecom*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb.

Seaton, E. K. i Taylor, R. D. (2003). Exploring familial processes in urban, low-income African American families. *Journal of Family Issues*, 24(5), 627–644. <http://dx.doi.org/10.1177/0192513X03024005003>

Solantaus, T., Leinonen, J. i Punamäki, R. L. (2004). Children's mental health in times of economic recession: Replication and extension of the family economic stress model in Finland. *Developmental Psychology*, 40(3), 412–429. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.3.412>

Steinberg, L. i Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. U M. H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting: Children and parenting* (str. 103–133). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., ... i Dees, J. E. M. E. G. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 14(1), 13–29. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.03.006>

Taylor, C. A., Guterman, N. B., Lee, S. J. i Rathouz, P. J. (2009). Intimate partner violence, maternal stress, nativity, and risk for maternal maltreatment of young children. *American Journal of Public Health*, 99(1), 175–183. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2007.126722>

Tucker, M. C. i Rodriguez, C. M. (2014). Family dysfunction and social isolation as moderators between stress and child physical abuse risk. *Journal of Family Violence*, 29(2), 175–186. <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9567-0>

Wadsworth, M. E., Raviv, T., Compas, B. E. i Connor-Smith, J. K. (2005). Parent and adolescent responses to poverty-related stress: Tests of mediated and moderated coping models. *Journal of Child and Family Studies*, 14(2), 283–298. <http://dx.doi.org/10.1007/s10826-005-5056-2>

White, R., Liu, Y., Nair, R. L. i Tein, J. Y. (2015). Longitudinal and integrative tests of family stress model effects on Mexican origin adolescents. *Developmental Psychology*, 51(5), 649–662. <https://doi.org/10.1037/a0038993>

Yeung, W. J., Linver, M. R. i Brooks-Gunn, J. (2002). Money matters for young children's development: Parental investment and family processes. *Child Development*, 73(6), 1861–1879. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.t01-1-00511>

Zilanawala, A. i Pilkauskas, N. V. (2012). Material hardship and child socioemotional behaviors: Differences by types of hardship, timing, and duration. *Children and Youth Services Review*, 34(4), 814–825. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.01.008>

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 28 (2019), BR. 4,  
STR. 669-689

REZO, I., RAJTER, M.,  
AJDUKOVIĆ, M.:  
DOPRINOS MODELA...

## Using Family Stress Model in Predicting the Risk for Abuse of Adolescents

Ines REZO  
Social Work Study Centre,  
Faculty of Law, Zagreb

Miroslav RAJTER  
University of Zagreb,  
Research Office, Zagreb

Marina AJDUKOVIĆ  
Social Work Study Centre,  
Faculty of Law, Zagreb

The aim of this study was to examine the contribution of family economic hardship, economic pressure, stress experience and family functioning in predicting the risk for abuse among mothers of Croatian adolescents under the Family Stress Model. The sample included 722 mothers of first-grade high school students from central Croatia. The results showed that lower education and parents' unemployment, higher levels of stress and family conflict and lower levels of family intimacy predicted higher risk for child abuse. Family intimacy and conflicts showed partial mediation effect on the relationship between economic hardship, economic pressure, and experience of stress with risk for abuse. The development of effective programs for the parents who are at risk for child abuse, together with interventions for reducing economic hardship is an important direction for lowering risk for child abuse.

Keywords: Family Stress Model, economic hardship, family relationships, risk for abuse



Međunarodna licenca / International License:  
Imenovanje-Nekomercijalno / Attribution-NonCommercial